תלמוד ירושלמי
מנוקד, מפוסק ומחולק לשורות על ידי דן בארי

עקרונות העריכה

מטרה
מטרת מהדורה זו של תלמוד ארץ ישראל היא לאפשר ללומד ללמוד בטקסט מתוקן ככל האפשר, למיטב ידיעותינו המדעיות בשלב הנוכחי של המחקר.

אין זו מהדורה מדעית, אלא **מהדורת לימוד**.

היא אינה מציגה את חילופי הגירסאות, ולא את הסיבה לנקיטת ניקוד מסוים או לתיקון גירסה, אלא את הגירסה הטובה ביותר ואת הניקוד הסביר ביותר למיטב הבנתי, כדי שהלומד יקרא קריאה רהוטה בטקסט ויתרכז בהבנתו, בלי למעוד בכל אבן נגף.
הניקוד, פתיחת ראשי התיבות, ותיקוני הטקסט נעשו מתוך עיון במגוון רחב של ספרים ומאמרים העוסקים בחקר הירושלמי. המעוניין בעיון על המקומות המסופקים יפנה לספרות המחקר בנושא. רק במקומות תמוהים שלא מצאתי להם תיקון משכנע השארתי את גירסת כתב יד ליידן וסימנתי בהערת שורה <?>.

ידוע שמצבו של הטקסט במהדורת וילנא, זו שלומדים בה תלמידי החכמים בישיבות, אינו משביע רצון. עם העניין המחודש בלימוד הירושלמי, חשוב ביותר להעמיד לרשות הלומד טקסט הרבה יותר טוב, גם אם אינו מושלם. ויש לנו היום היכולת לעשות זאת.

אני מזמין בזאת ביקורת מקצועית על כל פרט או כלל ובע״ה אכניס את התיקונים למשלוחי הפרקים הבאים. עם כל המאמצים, יישארו עדיין מקומות סתומים, שהמשך המחקר יאפשר להבהיר כמה וכמה מהם, אך מספר השגיאות שניתן כבר לתקן על בסיס ודאי או קרוב לוודאי הוא גדול, והטקסט המתקבל נהיר הוא למדי ונעים לקריאה שוטפת. הוא מזמין את הלומד להשקיע בלימוד מעמיק.
אני מעמיד את הטקסט לרשות הכלל ללא שום תנאי והגבלה, ואני תקווה שהוא ישמש יסוד להוצאת פירושים עתידיים על הירושלמי, לחוברות עבודה ולכלי עזר ללימוד הדף היומי.

הטקסט
הטקסט הנוכחי הוא ביסודו זה של מהדורת האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשס״א, המציג את כתב יד ליידן עם השלמות ותיקונים על פי מקורות אחרים (כ״י רומי, אסכוריאל, קטעי גניזה, תיקונים של ר״ש ליברמן), כפי שמפורט בהקדמת בנימין אליצור.
כתוב שם (ע׳ מד): ״מיעטנו בתיקוני מילים ארמיות. כמו כן מיעטנו מאוד בסימן טעויות במילים לועזיות ובשמות החכמים.״ ולפני כן כתוב (ע׳ מב) ״סימני קריאה באים להצביע על נוסח תמוה״, ובהמשך רשימה של טעויות שכיחות, שסומנו ולא תוקנו. מתוך קבלת הכללים של מהדורה מדעית, מובן שאין בטקסט של האקדמיה השערות לגבי הנוסח ״הנכון״, מעבר לבחירת מקור שונה ובציונו המדויק.

במהדורה זו, כפועל יוצא מהגדרת מטרתי, הרשיתי לעצמי לתקן במקומות אלה לפי מיטב ידיעתי, ואימצתי את רוב הצעות התיקון של הרב יהושע בוך בפירושיו, המיוסדים על השוואה עם המקורות הנזכרים לעיל ועל הקבלות בתוך הירושלמי או במדרשים.
הטקסט של המשנה מחולק לפסקאות, כמו בדפוסים האחרונים ולא כמו בכתב יד ליידן, בו כל פרק משנה מופיע במלואו בראש הפרק של התלמוד. טקסט המשנה הוגה על פי כתב יד ליידן עצמו (במהדורת האקדמיה ללשון העברית, טקסט המשנה אינו מופיע).

עקרונות הניקוד

התלמוד הירושלמי כתוב בשתי לשונות, העברית המשנאית והארמית הגלילית. יש ששתיהן מעורבות באותו משפט. בדפוסים הוכנסו שינויים על מנת "לתקן" את הטקסט, מתוך אי-ידיעה על ייחודן של לשונות אלה: לשון המשנה תוקנה בהשפעת לשון המקרא, והארמית הגלילית תוקנה בהשפעת הארמית הבבלית, שהיתה שגורה יותר מתוך הלימוד הרב בתלמוד הבבלי. במאה השנים האחרונות, רבים ההישגים של המחקר האקדמי בשיחזור שתי הלשונות, מתוך ניתוח מדוקדק של כתבי היד המהימנים ביותר וקטעי הגניזה הקהירית, שמתוך כתיבים מלאים וניקודים חלקיים ניתן ללמוד רבות על המורפולוגיה ועל כתיבן והגייתן של מילים בודדות. עם זאת, איסוף הממצא מן המקורות הללו אינו מספיק לבסס גזרון שלם, מה עוד שקיימים הבדלים דיאלקטיים ובעיות נוספות ברישום התנועות.

העברית

בניקוד העברית, התבססתי על העולה מכתב יד קאופמן, להוציא צורת אֵינוֹ, שכתבתי אֵינוֹ. ידוע שיש בכי"ק התחלפות קמץ ופתח ואף צירי וסגול, ועל כן הסתמכתי על עדות הצליל, וניקדתי לפי המקובל בעברית התקנית. כמו כן, החלפתי את הכתיב המלא בכתיב חסר לפי הכללים של הדיקדוק התקני, בנאמנות לצליל כפי שעולה מכי"ק.

יידוע השמות: בבואי לנקד שם שבראשו מילת יחס ב, כ או ל, הוכרחתי לקבוע אם הוא מיודע, ואז לנקד בַּ-, או בלתי מיודע, ואז לנקד בְּ-. קשה להכריע, ואפילו כשאחרי השם בא תואר מיודע בבירור בה"א הידיעה, כי יש בלשון חכמים מקרים שבהם השם אינו מיודע והתואר כן. נהגתי לבדוק אם הביטוי קיים בכתב יד קאופמן ולנהוג על פיו. בעיה זו קיימת אף בניקוד "שֶׁל" המחובר לשם. לדוגמה: יָדוֹ שֶׁלָּעָנִי = של הֶעָנִי.

שמות לועזיים

בערים הגדולות של מזרח הים התיכון דיברו יוונית משותפת, הקוֹיְנֵי, שהכילה גם מונחים לטיניים רבים, בתחום הצבא והמנהל. דוברי העברית והארמית של הגליל השתמשו במספר רב של מונחים יווניים אלו, ובשמות פרטיים יווניים של אנשים ומקומות. כשחדלה היוונית להיות מובנת למעתיקים, חלו שיבושים בתעתיק אותן מילים. נהגתי לחפש בין האיזכורים השונים של אותו מונח את הקרוב ביותר למקורו היווני, לנקדו בצורה התואמת את הגיית היוונית של המאה השלישית והרביעית, ולהחליף את כל ההיקרויות בכתיב זה. אני נעזר בדוקטורט של שי היימנס "תורת ההגה של המילים השאולות מיוונית ומלטינית במשנה". הוספתי תירגום של מונחים אלה בסוף השורה בין סוגריים מחודדים: <תירגום או פירוש>.

הארמית

בהעדר דיקדוק מעודכן לארמית הגלילית, נאלצתי ללקט ממקומות שונים את הידיעות שיש לנו כעת בנושא זה. תורת הצורות היא על פי עבודת המסטר של שי היימנס "תורת הצורות של הארמית שבתלמוד הירושלמי על פי קטעי גניזה", עבודת המסטר של יהודה פרי "תורת הצורות של הארמית הגלילית על פי שרידי התרגום הארץ-ישראלי מן הגניזה", שאינה כוללת את הפועל, וההערות שבערכי המילון של מיכאל סוקולוף. כמוצא אחרון "דקדוק הארמית הגלילית של ק' לויאס, עם הערותיו של סוקולוף. לעזר רב הוא גם ספרו של לייב מוסקוביץ "הטרמינולוגיה של הירושלמי". לגבי מילים בודדות, אני משתמש באתר של-CAL למצוא צורות מנוקדות בתרגומים הארצישראלים.

בניקוד הפועל "אמר", יש להכריע בכל מקום אם זו צורת עבר, אֲמַר, או בינוני, אָמַר. סברה המיוסדת על הרגשתנו כעת אינה מספקת, לאור הנוהג של הארמית לשלב צורות בינוני במשפטים בעבר, כפי שמוכח מן הארמית המקראית. על כן ניקדתי אָמַר במקומות שבעברית הצורה הרגילה היא אומר (רבי פלוני אומר), או בדו-שיח שבו צורת הרבים היא אמרין.

הגיית ההברות הסגורות הבלתי מוטעמות היתה נוטה ל-e קצרה. כך הניקודים רֶבִּי או רְבִּי בכי"ק, כך ניקוד השם הפרטי הִלֶּל הֶלֶּל, ויש תיעוד בניקוד על הגיית אבא אֶבָּא, איליין אֶלַיְין, וצורות רבות של פעלים. בקטעי גניזה מוצאים ניקוד בחיריק וגם ניקוד בסגול לצורות אלה. בחרתי להשאיר את הניקוד בחיריק, התואם את ההגייה הקדומה ואת הסטנדרד לעומת הסובסטנדרד (ראה קוטשר לדיון על כך). כמו כן, מוצאים לרוב במילות היחס בכ"ל לפני אות שוואית ניקוד בפתח במקום חירק, אך גם ניקוד בחירק. האם המיעוט מראה על הלופון או האם הוא תיקון על פי הארמית המקראית או זו של אונקלוס, לא נוכל לקבוע. אבל המצאותו של ניקוד בחירק מאפשר לנו לנקד כך. הקורא
שירצה לבטא e במקרים האלה מתוך רצון לקיים את המבטא שכנראה היה רווח בדורות האמוראים והגאונים, הרשות בידו.

החלוקה לשורות והפיסוק

התורה שבעל פה אכן נמסרה בקול רם מרב לתלמידיו, גם אחרי שנכתבה, במשך דורות רבים. הספרים הכתובים שימשו רק כ"גיבוי" לנמסר באופן חי בבית המדרש. כך בעדה התימנית עד לפני שני דורות, כפי שתועדה מסורת זו בדפוס על ידי הרב יוסף עמר לגבי התלמוד הבבלי, מסורת שנחקרה על ידי פרופ' שלמה מורג.
לא כן ברוב קהילות ישראל מאז המצאת הדפוס. המורים והתלמידים מפענחים את הנדפס והוגים את המילים הבלתי מנוקדות כפי שהם משערים, ויוצרים בכך שיבושים רבים שחלקם התקבע בשפה (פּוֹלְמוֹס, בְּדִיעֲבָד, ועוד).
מכאן החשיבות לשים בפי מורים ותלמידים כאחד טקסט מנוקד, גם אם מומחים מן האקדמיה ימצאו פגם בהשערות מסוימות. כי <u>האלטרנטיבה היא קריאה משובשת</u> של כמעט כל מילה שנייה, באשר הלומדים אינם אנשי לשון ואין להם מודעות ללשון חכמים או לעצם קיומה של ארמית שונה בארץ ישראל מזו של בבל.

החלוקה לשורות, יחד עם סימני הפיסוק, אף היא באה לשים בפיהם של הלומדים <u>הטעמה נכונה</u> של הטקסט. כאמור לעיל, כל תלמיד בימי קדם קיבל באזניו מפי רבותיו את ההטעמה המסורה מדור לדור, והלימוד התחיל על בסיס זה. טקסט מחולק לשורות מציג באופן גרפי את צורת הקריאה הרצויה.

בנוסף לכך, החלוקה לשורות מבליטה את ההקבלות בין חלקי הטקסט ומקלה בכך על הבנתו.

יהי רצון שמלאכתי זו תהיה לתועלת הרבים ולהאדרת תורת ארץ ישראל והסרת כמה מן המחסומים העומדים בפני לימודה.